

خدمات موسسات پولی و مالی

در سال های اخیر رشد ارزش افزوده خدمات موسسات پولی و مالی کاهش یافته و از ۱۲ درصد در سال ۱۳۸۹ به ترتیب به ۱،۵- درصد و ۱۲- درصد در سال های ۱۳۹۱ و ۱۳۹۲ رسیده است. در جدول (۱) ارزش افزوده این بخش، رشد و سهم آن از ارزش افزوده کل، طی سال های ۱۳۸۵-۱۳۹۲ نشان داده شده است. همچنین در نمودار (۱) ارزش تولید، هزینه واسطه و ارزش افزوده این بخش طی دوره ۱۳۸۵-۱۳۹۲ نشان داده شده است.

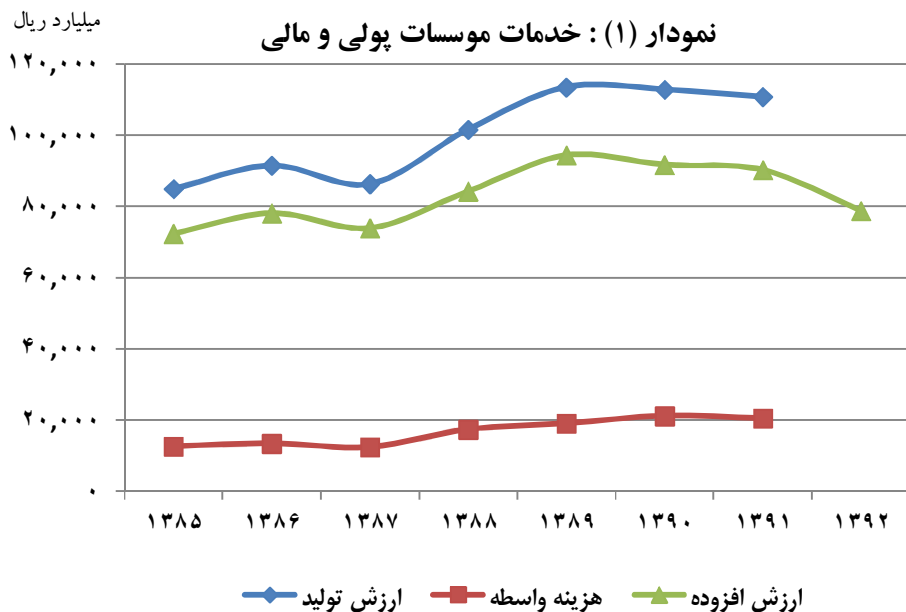
موسسات مالی و پولی به طور کلی به کار واسطه گری مالی، تجهیز منابع مالی و تامین مالی اشتغال دارند. به همین دلیل گفته می شود که ارزش تولید خدمات موسسات مالی و پولی معادل کارمزد دریافتی حاصل از ارائه خدمات این موسسات می باشد. لیکن کارمزد دریافتی معمولاً سهم کوچکی از کل درآمد های اینگونه موسسات را تشکیل میدهد. فعالیت های موسسات پولی و مالی معمولاً از طریق مازاد درآمدهای مالکیت دریافتی (بطور عمده سود یا بهره) بر درآمدهای مالکیت پرداختی تامین می گردد. در سیستم بانک داری معمول در اغلب نقاط جهان درآمدهای مالکیت دریافتی و پرداختی عمدتاً از بهره تشکیل شده است، در حالی که در بانک داری اسلامی این درآمدها حالت سود کسب شده و درآمد حاصل از مشارکت را دارد.

جدول (۱): ارزش افزوده، رشد و سهم خدمات موسسات پولی و مالی به قیمت پایه

سهم در ارزش افزوده کل (درصد)	رشد (درصد)	ارزش افزوده (میلیارد ریال)	به قیمت ثابت سال ۱۳۸۳
۴،۱	۲۲،۱۸	۷۲۳۱۶،۲	۱۳۸۵
۴،۱	۷،۹۷	۷۸۰۷۷،۳	۱۳۸۶
۳،۹	-۵،۳۴	۷۳۹۰۶،۳	۱۳۸۷
۴،۳	۱۳،۹۴	۸۴۲۱۰،۹	۱۳۸۸
۴،۶	۱۲،۰۷	۹۴۳۷۶،۰	۱۳۸۹
۴،۲	-۲،۸۷	۹۱۶۶۹،۶	۱۳۹۰
۴،۵	-۱،۵۷	۹۰۲۳۲،۱	۱۳۹۱
۳،۹	-۱۲	۷۸۷۵۴	۱۳۹۲

منبع: بانک مرکزی، حساب های ملی

معاونت بررسی های اقتصادی

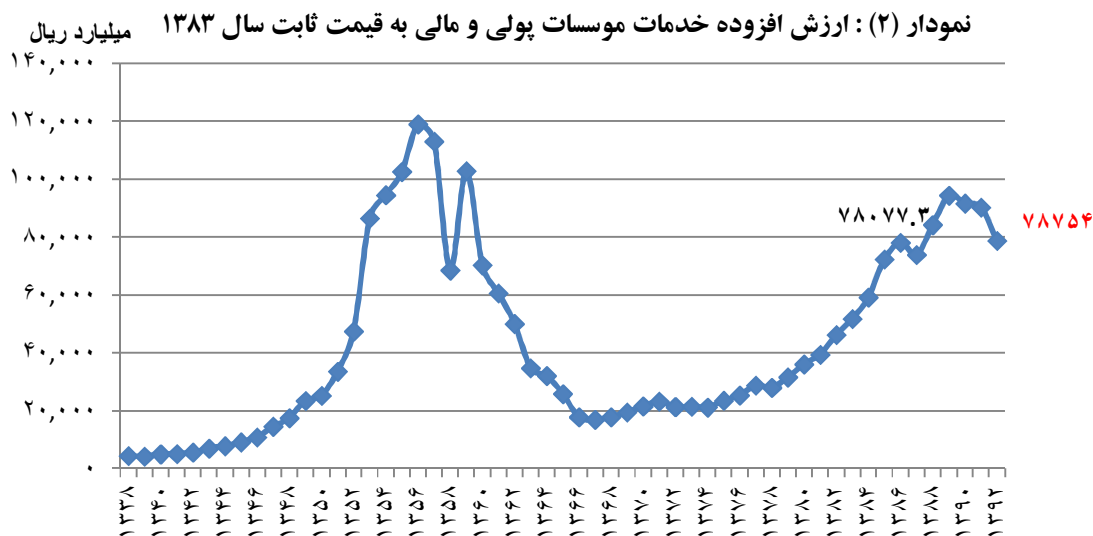

منبع: بانک مرکزی، حساب های ملی

در نمودار (۲) ارزش افزوده خدمات موسسات پولی و مالی از سال ۱۳۳۸ تا سال ۱۳۹۲ نشان داده شده است. بیشترین ارزش افزوده خدمات موسسات پولی و مالی مربوط به سال های پیش از انقلاب یعنی سال های ۱۳۵۷-۱۳۵۳ می باشد، به طوری که در سال ۱۳۵۷ به بیشترین میزان خود یعنی به ۱۱۳۰۷۶ میلیارد ریال رسیده و سپس در سال ۱۳۵۸ با رشد منفی ۴۰ درصدی به ۶۸۵۳۱ میلیارد ریال کاهش یافته است. این روند از سال ۱۳۵۹ سیر نزولی به خود گرفته به طوری که تا سال ۱۳۶۷ به ۱۶۹۵۰ میلیارد ریال کاهش یافته است. پس از آن تا سال ۱۳۸۹ در اکثر سال ها روند صعودی داشته، ولی از سال ۱۳۹۰ مجدداً، رشد ارزش افزوده این بخش منفی شده و از ۹۴ هزار میلیارد ریال در سال ۱۳۸۹ به ۷۸ هزار میلیارد ریال در سال ۱۳۹۲ کاهش یافته و می توان گفت که حدوداً برابر با ارزش افزوده این بخش در سال ۱۳۸۶ گردیده است.

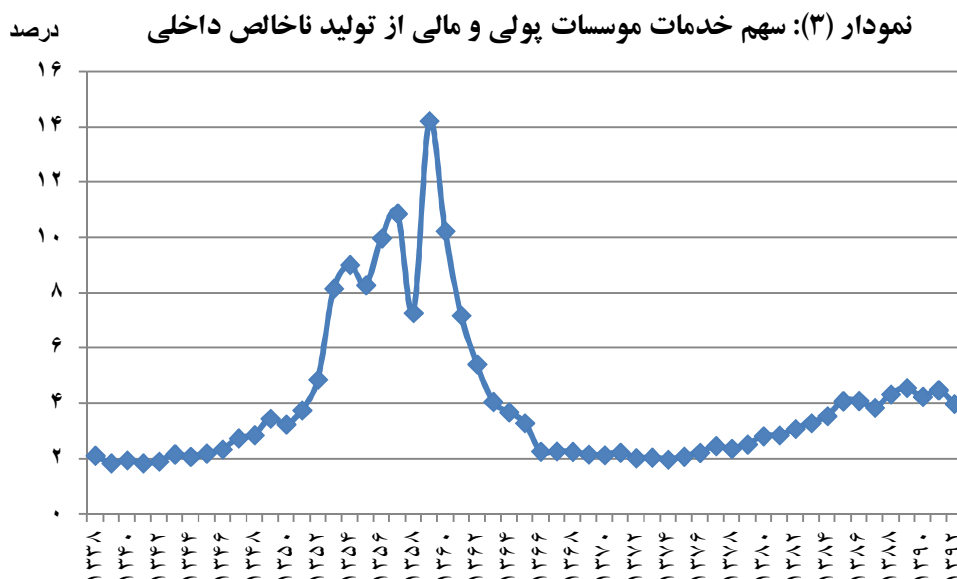
معاونت بررسی های اقتصادی

منبع: بانک مرکزی، حساب های ملی

در نمودار (۳) سهم ارزش افزوده خدمات موسسات پولی و مالی از تولید ناخالص داخلی طی دوره ۱۳۳۸-۱۳۹۲ نشان داده شده است. همان طور که مشاهده می شود، بیشترین سهم مربوط به سال های ۱۳۵۷-۱۳۵۹ است، به طوری که از ۴ درصد در سال ۱۳۵۲ به ۸ درصد در سال ۱۳۵۳ و سپس به ۱۴ درصد در سال ۱۳۵۹ افزایش یافته است. پس از آن تا سال ۱۳۶۶ روند نزولی به خود گرفته و به ۲,۲۶ درصد در این سال رسیده است. همچنین در سال ۱۳۹۲ با رشد ۱۲- درصدی ارزش افزوده خدمات موسسات پولی و مالی، سهم این بخش از تولید ناخالص داخلی از ۴,۴ درصد در سال ۱۳۹۱ به ۳,۹ درصد در سال ۱۳۹۲ کاهش یافته است.

معاونت بررسی های اقتصادی

منبع: بانک مرکزی، حساب های ملی

در جدول (۲) رشد ارزش افزوده بخش های مختلف اقتصادی به قیمت ثابت سال ۱۳۸۳ طی سال های ۱۳۸۸ تا ۱۳۹۲ نشان داده شده است. رشد ارزش افزوده گروه کشاورزی در سال ۱۳۹۲ نسبت به سال قبل افزایش یافته، و رشد منفی بخش های نفت و صنایع و معادن نیز کاهش یافته است. تنها رشد گروه خدمات در سال ۱۳۹۲ کاهش یافته و از ۰,۰۱ درصد در سال ۱۳۹۱ به ۰,۰۱- درصد در سال ۱۳۹۲ رسیده است. همان طور که در جدول مشاهده می شود، رشد ارزش افزوده اکثر زیربخش های گروه خدمات در سال ۱۳۹۲ نسبت به سال قبل کاهش یافته و در این میان، کاهش رشد خدمات موسسات پولی و مالی از تمام زیربخش های دیگر بیشتر بوده، به طوری که رشد ارزش افزوده این بخش از ۰,۰۲- در سال ۱۳۹۱ به ۰,۱۳- در سال ۱۳۹۲ رسیده است.

معاونت بررسی های اقتصادی

جدول (۲): رشد ارزش افزوده بخش های اقتصادی به قیمت ثابت سال ۱۳۸۳

۱۳۹۲	۱۳۹۱	۱۳۹۰	۱۳۸۹	۱۳۸۸	
۰.۰۵	۰.۰۴	۰.۰۰	۰.۰۵	۰.۱۰	گروه کشاورزی
-۰.۰۹	-۰.۳۷	-۰.۰۱	۰.۰۴	-۰.۰۵	گروه نفت
-۰.۰۳	-۰.۰۶	۰.۰۵	۰.۰۸	۰.۰۴	گروه صنایع و معادن
۰.۰۱	-۰.۰۲	۰.۲۰	۰.۲۴	۰.۰۲	معادن
-۰.۰۴	-۰.۰۸	۰.۰۶	۰.۱۰	۰.۰۸	صنعت
۰.۰۵	۰.۰۱	۰.۰۰	۰.۰۶	۰.۰۵	برق، گاز و آب
-۰.۰۳	-۰.۰۴	۰.۰۲	۰.۰۱	-۰.۰۳	ساختمان
-۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۶	۰.۰۷	۰.۰۳	گروه خدمات
-۰.۰۵	-۰.۰۹	۰.۰۴	۰.۰۸	۰.۰۵	بازرگانی، رستوران و هتل داری
۰.۰۲	۰.۰۵	۰.۰۹	۰.۰۹	۰.۱۲	حمل و نقل، انبارداری و ارتباطات
-۰.۱۳	-۰.۰۲	-۰.۰۳	۰.۱۲	۰.۱۴	خدمات موسسات پولی و مالی
۰.۰۰	۴.۴۹	۴.۲۵	۴.۵۶	۴.۳۳	خدمات مستغلات و خدمات حرفه ای و تخصصی
۰.۰۰	۰.۰۹	۰.۱۰	۰.۰۶	-۰.۰۴	خدمات عمومی
۰.۰۶	۰.۰۱	-۰.۰۶	۰.۰۶	-۰.۰۵	خدمات اجتماعی، شخصی و خانگی

منبع: بانک مرکزی، حساب های ملی

در جدول (۳) رشد ارزش افزوده بخش های مختلف اقتصادی به قیمت جاری، طی سال های ۱۳۸۸-۱۳۹۲ نشان داده شده است. همان طور که مشاهده می شود، بخش خدمات موسسات پولی و مالی، تنها بخش اقتصادی است که در سال ۱۳۹۲ نسبت به سال قبل، رشد اسمی منفی داشته است.

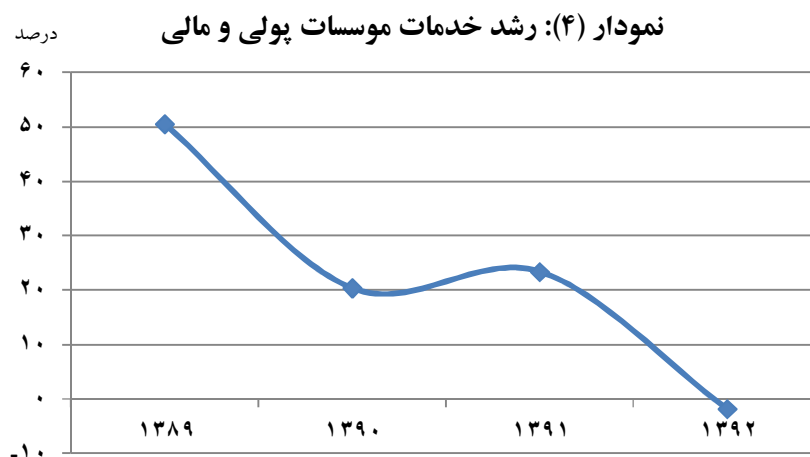

معاونت بررسی های اقتصادی

جدول (۳): رشد ارزش افزوده بخش های اقتصادی به قیمت جاری

۱۳۹۲	۱۳۹۱	۱۳۹۰	۱۳۸۹	۱۳۸۸	
۵۱,۱	۵۲,۱	۱۲,۹	۱۳,۸	۱۹,۴	گروه کشاورزی
۳۶,۵	-۲۵,۵	۶۴,۲	۳۸,۷	-۱۸,۰	گروه نفت
۲۲,۴	۳۲,۱	۳۲,۳	۱۳,۴	۴,۴	گروه صنایع و معادن
۲۸,۵	۵۳,۱	۲۳,۵	۴۵,۳	-۳,۹	معادن
۲۲,۱	۲۹,۷	۲۱,۳	۱۸,۱	۸,۱	صنعت
۶	۰,۱	۱۴۷,۳	۲۹,۳	۴,۹	برق، گاز و آب
۲۴,۹	۴۰,۷	۳۶,۴	۳,۰	۰,۳	ساختمان
۲۹,۸	۲۰,۹	۲۱,۳	۲۱,۹	۱۱,۸	گروه خدمات
۲۸	۲۱,۳	۳۶,۷	۲۴,۲	۱۳,۵	بازرگانی، رستوران و هتل داری
۲۷,۵	۲۱,۷	۱۱,۹	۲۰,۷	۱۰,۵	حمل و نقل، انبارداری و ارتباطات
-۱,۸	۲۳,۴	۲۰,۴	۵۰,۶	۲,۶	خدمات موسسات پولی و مالی
۳۷,۹	۲۱,۷	۲۲,۰	۱۳,۱	۸,۴	خدمات مستغلات و خدمات حرفه ای و تخصصی
۳۴,۷	۱۵,۳	۱۳,۲	۲۳,۷	۲۰,۳	خدمات عمومی
۳۳,۸	۲۵,۲	۹,۱	۲۴,۸	۱۲,۷	خدمات اجتماعی، شخصی و خانگی

منبع: بانک مرکزی، حساب های ملی

منبع: بانک مرکزی، حساب های ملی

دلایل کاهش ارزش افزوده خدمات موسسات پولی و مالی

با توجه به شرایطی که در چند سال اخیر بر اقتصاد کشور و بالاخص بخش بانکی حاکم بوده است، می توان استنباط کرد که تحریم ها و محدود شدن مبادلات مالی بانک ها، مشکلات بانک ها در خصوص تسهیلات و بالاخص تسهیلات تکلیفی و نرخ های سود دستوری، از جمله مهم ترین دلایل ثبات نسبی روند کاهش ارزش افزوده خدمات موسسات پولی و مالی طی سالهای اخیر بوده است و به نظر می رسد پیگیری برای رفع تحریم ها و آزاد سازی بازار پول راهکارهای اصلی برگشت روند منفی مذکور باشد.

تحریم ها

می توان گفت که تحریم ها از دو طریق مستقیم و غیرمستقیم بر سیستم بانکی تاثیر می گذارند. در روش مستقیم عملیات ارزی بانک ها مانند صدور اعتبارات اسنادی، ضمانت نامه های ارزی و غیره محدود می شود و کارمزدی که بانک از انجام این گونه خدمات می تواند کسب نماید، کاهش می یابد. در روش غیر مستقیم، مشتریان بانکها از اثرات تحریم مانند نرخ ارز، قیمت کالاها و تجهیزات وارداتی و ... متاثر خواهند گردید که این امر منجر به افزایش هزینه تمام شده می شود و در برخی مواقع ممکن است به عدم توجیه سرمایه گذاری مد نظر بیانجامد.

بانک ها با دو گروه از مشتریان مواجه هستند: مشتریان فعلی که در زمان جاری با بانک دارای تعامل هستند و تحریم ها ممکن است برنامه ریزی های آن ها را با عدم تحقق مواجه گرداند، لذا آنها نیز در بازپرداخت تسهیلات و تعهدات خود به سیستم بانکی، با مشکلاتی مواجه می شوند که در نهایت ضرر حاصله متوجه سیستم بانکی می شود، زیرا تامین کننده منابع مالی مورد نیاز جهت سرمایه گذاری مشتری های مذکور بوده است. گروه دوم مشتریان آتی هستند. از سویی بانکها تمایل به انجام مراودات با این مشتریان را دارا می باشند، زیرا در صورت عدم پذیرش این مشتریان ممکن است آن ها را از دست بدهند؛ ولی از سوی دیگر ریسک آنها را بالا ارزیابی می کنند، زیرا ممکن است آن ها گرفتار شرایط بی ثبات حاکم بر بازار ارز شوند و در این شرایط برنامه ریزی های آنها محقق نشود و ریسک خود را به بانک منتقل نمایند.

تسهیلات تکلیفی

به طور کلی تسهیلات تکلیفی به چند طریق صورت های مالی بانک ها را تحت تاثیر قرار می دهد و موجب کاهش سود بانک ها می شود. ملزم کردن بانک ها به اعطای تسهیلات با نرخ سود حداقلی، یا تقبل سهمی از سود توسط دولت، یا اعطای تسهیلات با ریسک بالاتر از معمول، موجب کاهش در آمد و سودآوری بانک ها می شود.

معاونت بررسی های اقتصادی

گرچه تبصره های قوانین بودجه در مورد نرخ سود تسهیلات، تصریحی ندارند، لیکن بر اساس سایر مصوبات، بانک ها مکلف می باشند که در هر مورد بر حسب بخش استفاده کننده، نرخ سود حداقل بخش را مبنای محاسبات قرار دهند. اما آنچه مهم تر و موثرتر می باشد، موضوع تعهد سود و کارمزد توسط دولت است که در بسیاری از تبصره های بودجه ناظر بر بخش های ترجیحی و حمایتی دولت، به عنوان یارانه سود مدنظر دولت بوده است. در این حالت مشتری تنها بخشی از سود را می پردازد و مابقی به عهده دولت است. در خوش بینانه ترین حالت که تعهد مندرج در قانون جامه عمل بپوشد، لاجرم از تاخیر یک ساله و طی پروسه اداری می باشد و در مواردی که دولت به دلایل متعددی از جمله مشکلات بودجه ای نتواند به مفاد تبصره عمل کند، بانک از درآمد آن سال محروم خواهد شد یا وصول مطالباتش به تعویق خواهد افتاد. در این صورت چنانچه تسهیلات مذکور سهم بالایی را دارایی های درآمدزای بانک داشته باشد، بانک مربوطه تا زمان وصول ناچار از انعکاس زیان در صورت های مالی خود خواهد بود.

عامل دیگری که سود بانک ها را تحت تاثیر قرار می دهد، موضوع افزایش سهم مطالبات معوق و مشکوک الوصول مربوط به این تسهیلات است. دلایل متعددی موجب می شوند که سهم قابل ملاحظه ای از تسهیلات تکلیفی از قابلیت بازیافت مطلوبی برخوردار نباشند. عواملی مانند طرح ها و پروژه های مربوطه (که جنبه عمرانی دارند و علی القاعده می بایستی از منابع بودجه تامین مالی شوند، مانند پروژه های سدسازی)، پایین بودن آورده متقاضیان که موجب عدم اتمام به موقع طرح ها و لذا عدم امکان بازپرداخت به موقع تسهیلات دریافتی می شود و نوع وثیقه و تضمین دریافتی.

همچنین افزایش معوقه ها که شامل اصل و فرع می شود، از طرفی به دلیل عدم دریافت سهم سود مشتری، سود بانک ها را در همان سال کاهش می دهد و از طرف دیگر به دلیل عدم دریافت اصل وام، بانک ها را از منابع درآمدزای خود برای سال های آتی محروم می سازد. علاوه بر این معوقه شدن اصل و فرع تسهیلات تکلیفی ضمن کاهش قدرت وام دهی بانک و جذب مشتریان و تحمیل زیان به بانک، اعتبار بانک را نیز با تردید مواجه می سازد و ریسک ورشکستگی بانک را افزایش می دهد.

نرخ های سود دستوری

در نهایت پدیده نرخ های سود دستوری در شرایط تورمی که بانک ها طی سالیان متعددی با آن مواجه بوده اند و یکی از مصادیق سرکوب مالی تلقی می شود، منجر به کاهش تمایل افراد برای سپرده گذاری در سیستم بانکی می شود. بنابراین منابع قابل وام دهی بانک ها و متعاقباً سودی که از این طریق می توانند کسب کنند، کاهش می یابد.

معاونت بررسی های اقتصادی

در نهایت مهم ترین عاملی که کلیه بانک های تحریم شده را تحت تاثیر قرار می دهد، کاهش اعتماد عمومی به نظام بانکی در داخل و خارج کشور و افزایش احتمال ورشکستگی بانک است. بر اساس مطالب بالا به نظر می رسد که بخش موسسات پولی و مالی کشور، به لحاظ رشد ارزش افزوده در وضعیت مناسبی قرار ندارد، بنابراین توجه ویژه ای را می طلبد.

ضمیمه

بنابر تعریف سیستم حسابهای ملی سازمان ملل متحد، خدمات موسسات مالی و پولی مشتمل بر خدمات حاصل از فعالیت بانکها، موسسات اعتباری غیربانکی نظیر شرکتهای پس انداز و وام، موسسات اعتباری و شرکت های سرمایه گذاری امانی است. براین اساس فعالیت کلیه موسسات و شرکت هایی که به گونه ای به امر واسطه گری مالی بین عرضه کنندگان وجوه و تقاضا کنندگان پول و سرمایه اشتغال دارند، در چارچوب این تعریف قرار می گیرند. در نظام حساب های ملی ایران گروه خدمات موسسات مالی و پولی از دو بخش عمده بانک داری و بیمه گری تشکیل شده است.

همان طور که گفته شد، موسسات مالی و پولی به طور کلی به کار واسطه گری مالی، تجهیز منابع مالی و تامین مالی اشتغال دارند. به همین دلیل گفته می شود که ارزش تولید خدمات موسسات مالی و پولی معادل کارمزد دریافتی حاصل از ارایه خدمات این موسسات می باشد. لیکن کارمزد دریافتی معمولاً سهم کوچکی از کل درآمد های اینگونه موسسات را تشکیل میدهد. فعالیت های موسسات پولی و مالی معمولاً از طریق مازاد درآمدهای مالکیت دریافتی (بطور عمده سود یا بهره) بر درآمدهای مالکیت پرداختی تامین می گردد. در سیستم بانک داری معمول در اغلب نقاط جهان درآمدهای مالکیت دریافتی و پرداختی عمدتاً از بهره تشکیل شده است، در حالی که در بانک داری اسلامی این درآمدها حالت سود کسب شده و درآمد حاصل از مشارکت را دارد.

در سیستم های مختلف حساب های ملی این گونه استدلال می شود که ارزش خدمات بانکی و مؤسسات مالی بیشتر از رقمی است که تحت عنوان کارمزد در حساب این گونه مؤسسات ثبت می شود و مؤسسات مالی معمولاً بخشی از ارزش خدماتی را که به مشتریان خود ارایه می دهند از محل ما به التفاوت بهره دریافتی و پرداختی تامین مالی می کنند. به همین دلیل در قالب سیستم حساب های ملی سازمان ملل متحد توصیه گردیده است که علاوه بر هزینه واقعی خدمات بانکی که توسط استفاده کنندگان از خدمات به صورت کارمزد پرداخت می شود، به میزان مازاد درآمد مالکیت دریافتی مؤسسات پولی و مالی روی سپرده ها نسبت به درآمد مالکیت پرداختی توسط این مؤسسات به سپرده ها، ارزش احتسابی خدمات بانکی در محاسبات ملی منظور گردد. به این ترتیب ارزش تولید خدمات مؤسسات پولی و مالی از حاصل جمع ارزش واقعی و ارزش احتسابی خدمات این مؤسسات بدست می آید.

معاونت بررسی های اقتصادی

در نظام حساب های ملی ایران ارزش تولید یا ارزش فروش خدمات بانک ها با استفاده از ارقام خالص کارمزد دریافتی و کارمزد احتسابی برآورد می شود. کارمزد احتسابی خدمات بانکی نیز از حاصل ضرب خالص سود مکتسبه دریافتی در نسبت سپرده های نزد بانک ها بر مجموع سپرده ها و سرمایه بانک ها به دست می آید.

تهیه و تنظیم: گیتی شاکری

شهریور ۱۳۹۳

منابع

۱. بانک مرکزی، حساب های ملی